https://gospodarkainnowacje.pl

GOSPODARKA I INNOWACJE

LABORATORIUM WIEDZY Artur Borcuch

Volume: 72 | 2026
Economy and Innovation
ISSN: 2545-0573

For more information contact: editor@gospodarkainnowacje.pl

RIVOJLANAYOTGAN IQTISODIYOTLARDA ESG ASOSIDAGI BOSHQARUV AMALIYOTLARI VA BARQAROR BIZNES RIVOJLANISHI

Maxmudov Sunnatjon Abdujabbor O‘g‘li
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Menejment kafedrasi stajyor-o‘qituvchisi
E-mail: abdullaevazulfiya70@gmail.com

ARTICLEINFO.

Keywords: ESG boshqaruvi, barqaror rivojlanish, rivojlanayotgan iqtisodiyotlar, korporativ ijtimoiy mas'uliyat, investitsion jalb qilish, ekologik boshqaruv, O'zbekiston, moliyaviy samaradorlik.

Abstract

Ushbu maqola rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda ESG (ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv) tamoyillariga asoslangan boshqaruv amaliyotlari va barqaror biznes rivojlanishi o'rtasidagi munosabatni tadqiq etadi. Tadqiqot davomida O'rta Osiyo, Janubi-Sharqiy Osiyo va Sharqiy Yevropa rivojlanayotgan bozorlaridagi korxonalarning ESG ko'rsatkichlari, investitsion jalb qilish hajmlari va moliyaviy samaradorlik natijalari tahlil qilindi. Maqolada ESG asosidagi boshqaruv amaliyotlarining barqaror biznes rivojlanishiga ta'siri miqdoriy ko'rsatkichlar orqali baholangan. Tadqiqot natijalari asosida rivojlanayotgan iqtisodiyotlar, jumladan O'zbekiston uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

http://www.gospodarkainnowacje.pl/©2026LWAB

KIRISH

Dunyo miqyosida barqaror rivojlanish maqsadlarining (BRM) ahamiyati ortib borayotgan bir sharoitda ESG tamoyillariga asoslangan boshqaruv amaliyotlari rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda tobora muhim o'rin egallaydi. ESG — ekologik javobgarlik (Environmental), ijtimoiy mas'uliyat (Social) va korporativ boshqaruv (Governance) — mezonlari bo'yicha faoliyatni baholash tizimi dastlab rivojlangan iqtisodiyotlarda keng tarqalgan bo'lsa-da, hozirda rivojlanayotgan bozorlar- O'rta Osiyo, Janubi-Sharqiy Osiyo va Sharqiy Yevropa — uchun ham strategik ustuvorlik darajasiga ko'tarilmoqda[1-3]. Xalqaro moliya korporatsiyasi (IFC) ma'lumotlariga ko'ra, rivojlanayotgan bozorlarda ESG ko'rsatkichlari yuqori korxonalarga yo'naltirilgan yashil investitsiyalar hajmi 2024 yilda 487 mlrd dollarga yetdi.

Rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda ESG asosidagi boshqaruvni joriy etish bir qator o'ziga xos xususiyatlar va to'siqlarga ega. Bir tomondan, xalqaro investorlar hamda xaridorlarning ESG talablari mahalliy korxonalar uchun yangi raqobat bosimini vujudga keltirmoqda. Ikkinchi tomondan, ESG hisobot berish infratuzilmasining yetarli darajada shakllanmaganligi, malakali kadrlar tanqisligi va nazorat mexanizmlarining zaifligi ESG tatbiqini murakkablashtirmoqda. O'zbekistonda ushbu vaziyat qisman Vazirlar Mahkamasining 2022 yildagi 83-sonli qarori bilan tartibga solingan bo'lsa-da, xususiy sektor

Copyright © 2026 All rights reserved International Journal for Gospodarka i Innowacje This work licensed under a Creative Commons Attribution 4.0

ESG tatbiqi hali tizimli tus olmagan[4-6].

Ushbu tadqiqotning maqsadi — rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda ESG asosidagi boshqaruv amaliyotlarining barqaror biznes rivojlanishiga ta'sirini xalqaro taqqoslama tahlil orqali baholash, muvaffaqiyatli tajribalarni aniqlash va O'zbekiston uchun maqbul model taklif etish.

ADABIYOTLAR SHARHI

Rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda ESG boshqaruvi va barqaror rivojlanish masalasi so'nggi yillarda ilmiy adabiyotlarda faol muhokama qilinmoqda. Ushbu bo'limda mavzu bo'yicha eng muhim tadqiqotlarni ko'rib chiqamiz.

Xususan, Ioannou va Serafeim "What Drives Corporate Social Performance? The Role of Nation-Level Institutions" nomli maqolasida 42 ta mamlakatdagi 2 383 ta kompaniya ma'lumotlari asosida milliy institutlar va korporativ ijtimoiy samaradorlik o'rtasidagi bog'liqlikni tadqiq etgan. Olimlar isbotlaganki, kuchli tartibga soluvchi institutlar va rivojlangan fuqarolik jamiyatiga ega mamlakatlarda ESG ko'rsatkichlari sezilarli darajada yuqori bo'ladi. Rivojlanayotgan iqtisodiyotlar uchun esa davlat siyosati va xalqaro tashkilotlarning qo'llab-quvvatlashi ESG tatbiqini tezlashtirishning hal qiluvchi omili ekanligi ko'rsatilgan. Ushbu tadqiqot bizning ishimiz uchun muhim institutsional doira sifatida xizmat qiladi[7-8].

Bundan tashqari, Eccles, Ioannou va Serafeim tomonidan yozilgan "The Impact of Corporate Sustainability on Organizational Processes and Performance" nomli maqolasida yuqori barqarorlik ko'rsatkichlariga ega 90 ta kompaniya va past ko'rsatkichli 90 ta kompaniya o'rtasida 18 yillik taqqoslama tadqiqot o'tkazilgan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, yuqori barqarorlikli kompananiyalar uzoq muddatda past barqarorlikli raqiblaridan birja bozorida 4,8 baravar ko'p daromad keltirgan. Rivojlanayotgan bozorlar kontekstida esa bu farq yanada kattaroq bo'lganligi — 6,2 baravar — aniqlandi. Ushbu tadqiqot ESG boshqaruvining moliyaviy asoslanishini isbotlashda muhim dalil sifatida ishlatiladi[9].

Fazliddinova Z. ham o'zining "Mintaqalarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini prognozlashtirishga metodologik yondashuvlar" nomli maqolasida iqtisodiy rivojlanishni prognozlashda modellashtirish yondashuvlari haqida "Iqtisodiy-matematik modellar mintaqaning iqtisodiy ko'rsatkichlarini o'rganish va ularga ta'sir ko'rsatadigan omillarni aniqlashga yordam beradi" deb ta'kidlagan. Bu yondashuv ESG ko'rsatkichlari va biznes samaradorligi o'rtasidagi munosabatni modellashtirish uchun ham bevosita qo'llaniladi va O'zbekiston kabi rivojlanayotgan iqtisodiyotlar uchun ayniqsa dolzarb[10].

Qo'shimcha qilib aytganda, Lins, Servaes va Tamayo tomonidan yozilgan "Social Capital, Trust, and Firm Performance: The Value of Corporate Social Responsibility during the Financial Crisis" nomli maqolasida 2008–2009 yilgi moliyaviy inqiroz davrida yuqori ijtimoiy kapitalga ega (ESG faol) kompaniyalar raqiblaridan qanday ustunlik qozonganini 30 ta mamlakatdagi 1 673 ta kompaniya misolida ko'rsatib bergan. Tadqiqot natijalari: yuqori ESG reytingiga ega kompananiyalar inqiroz davrida past ESG kompaniyalaridan aksiya daromadlari bo'yicha o'rtacha 4 foiz punktga yuqori ko'rsatkich namoyish etgan. Bu natija rivojlanayotgan bozorlarda ESG boshqaruvining iqtisodiy barqarorlikka hissasini yaqqol ko'rsatadi[11].

Giao Tran va boshqalar tomonidan yozilgan "Economic models of transition to sustainable development: analysis of successful strategies in world practice" nomli maqolasida "So'nggi o'n yilliklarda barqaror rivojlanish uzoq muddatli iqtisodiy o'sishning muhim poydevori sifatida jahon hamjamiyatida keng e'tirof etilmoqda. U bir vaqtning o'zida atrof-muhitni muhofaza qilish va ijtimoiy adolatni ta'minlash, shu bilan hozirgi va kelajak avlodlar farovonligini ta'minlash bilan birga iqtisodiy taraqqiyotga erishishga urg'u beradi" deb ta'kidlangan. Ushbu konsepsiya ESG boshqaruvini rivojlanayotgan iqtisodiyotlar uchun barqaror o'sish modeli sifatida belgilashda asosiy nazariy asos bo'lib xizmat qiladi[12].

Copyright © 2026 All rights reserved International Journal for Gospodarka i Innowacje This work licensed under a Creative Commons Attribution 4.0

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda taqqoslama va miqdoriy tahlil metodologiyasidan foydalanildi. Avvalo, mavzuga oid xalqaro ilmiy adabiyotlar, Xalqaro moliya korporatsiyasi (IFC), Bloomberg ESG ma'lumotlar bazasi, MSCI ESG Ratings va Refinitiv ESG Scores kabi ochiq manbalar o'rganilib tahlil qilindi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi usullardan foydalanildi: Birinchidan, O'rta Osiyo (O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston), Janubi-Sharqiy Osiyo (Vyetnam, Indoneziya, Filippin) va Sharqiy Yevropa (Polsha, Ruminiya, Chexiya) bo'yicha jami 9 ta rivojlanayotgan iqtisodiyotdagi 420 ta yirik korxonaning 2020–2024 yillar oralig'idagi ESG ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Ikkinchidan, ESG ko'rsatkichlari va moliyaviy samaradorlik (ROE, investitsion jalb qilish hajmi, kreditga layoqatlilik reytingi) o'rtasidagi munosabatni aniqlash uchun panel ma'lumotlar regressiya modeli qo'llanildi. Uchinchidan, muvaffaqiyatli ESG tatbiqining asosiy omillarini aniqlash maqsadida 32 ta korxona rahbari bilan chuqur suhbatlar o'tkazildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Adabiyotlar sharhi va ilmiy manbalar tahlili asosida rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda ESG boshqaruvi va barqaror biznes rivojlanishi o'rtasidagi munosabat yuzasidan yetarli nazariy zamin shakllantirildi. Ushbu bilimlar negizida quyida mazkur sohadagi tahliliy natijalar va xulosalar bayon etiladi[13].

Tadqiqot natijalari rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda ESG boshqaruvini faol joriy etgan korxonalar moliyaviy va investitsion ko'rsatkichlar bo'yicha sezilarli ustunlikka ega ekanligini ko'rsatdi. Quyidagi jadvalda O'rta Osiyo, Janubi-Sharqiy Osiyo va Sharqiy Yevropa mintaqalaridagi tanlangan rivojlanayotgan iqtisodiyotlar bo'yicha ESG ko'rsatkichlari va ularga bog'liq biznes rivojlanish natijalari keltirilgan.

1-jadval.

Rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda ESG ko'rsatkichlari va barqaror biznes rivojlanishi natijalari (2024)

Mamlakat	E ball (0–100)	S ball (0–100)	G ball (0–100)	ESG faol korxonalar soni (ta)	Yashil investitsiya (mln $)
O'rta Osiyo					
O'zbekiston	48	53	41	318	124
Qozog'iston	57	61	54	487	312
Qirg'iziston	39	44	36	87	28
Janubi-Sharqiy Osiyo					
Vyetnam	62	58	49	724	487
Indoneziya	59	63	56	1 143	892
Filippin	55	60	52	619	341
Sharqiy Yevropa					
Polsha	71	74	68	1 876	1 243
Ruminiya	64	67	61	943	687
Chexiya	68	72	65	1 312	978

Jadval tahlili bir nechta muhim xulosalarni ilgari suradi. Birinchidan, Sharqiy Yevropa mamlakatlari barcha uch ESG yo'nalishi bo'yicha O'rta Osiyo va Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlaridan ustun turadi:

Copyright © 2026 All rights reserved International Journal for Gospodarka i Innowacje This work licensed under a Creative Commons Attribution 4.0

Polsha G bali 68 bilan birinchi o'rinda, yashil investitsiyalar bo'yicha esa 1 243 mln dollar bilan mintaqaviy lider. Ikkinchidan, O'rta Osiyo mamlakatlarida, jumladan O'zbekistonda, ESG ballari hali nisbatan past: O'zbekistonda E — 48, S — 53, G — 41 ball. Lekin ESG faol korxonalar soni 318 taga yetganligi va yashil investitsiyalar hajmi 124 mln dollarga o'sganligi ijobiy dinamikani ko'rsatadi. Uchinchidan, Janubi-Sharqiy Osiyo iqtisodiyotlari, ayniqsa Indoneziya (1 143 ta ESG faol korxona, 892 mln dollar investitsiya), rivojlanayotgan bozorlar orasida ESG tatbiqi bo'yicha eng jadal o'sayotgan mintaqa sifatida ajralib turibdi[14].

So'nggi yillarda mamlakatimizda ham barqaror rivojlanish va ESG boshqaruvini institutlashtirish to'g'risida muhim qarorlar qabul qilinmoqda. Bunga misol qilib O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "2030-yilgacha bo'lgan davrda barqaror rivojlanish sohasidagi milliy maqsad va vazifalarni amalga oshirishni jadallashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 21.02.2022 yildagi 83-sonli qarorini olishimiz mumkin. Ushbu qarordan ko'zlangan asosiy maqsad — O'zbekistonda barqaror rivojlanishning 17 ta milliy maqsadini amalga oshirish uchun aniq vazifalar, mas'ul ijrochilar va muddatlarni belgilash.

Mazkur qarorning ESG boshqaruvi va barqaror biznes rivojlanishi mavzusiga bog'liqligi shundan iboratki:

Birinchidan, qaror ESG tamoyillarining barcha uch komponenti uchun o'lchov mumkin bo'lgan miqdoriy maqsadlar belgilaydi. Ekologik yo'nalish (E) bo'yicha qayta tiklanuvchi energiya ulushini 25 ballga yetkazish, ijtimoiy yo'nalish (S) bo'yicha kambag'allik darajasini 2 baravarga kamaytirish, korporativ boshqaruv (G) bo'yicha esa korxonalar boshqaruvida xotin-qizlar ishtiroki ulushini 30 ballga oshirish belgilangan. Ushbu maqsadlar jadvalda keltirilgan rivojlangan mintaqalar — Polsha (G: 68), Ruminiya (G: 61), Chexiya (G: 65) — ko'rsatkichlari bilan taqqoslaganda O'zbekiston uchun aniq o'sish yo'nalishini belgilaydi[15].

Ikkinchidan, qaror xususiy sektorda ESG boshqaruvini rag'batlantirishning moliyaviy mexanizmlarini belgilaydi. 50 dan ortiq xodimga ega korxonalar uchun ESG hisobot berish tavsiya etilib, "yashil kredit" va subsidiyalar orqali ESG investitsiyalarini moliyalashtirish tizimi ko'zda tutilgan. Jadvalda keltirilgan 124 mln dollarlik yashil investitsiya hajmini 2030 yilga kelib Qozog'iston darajasiga — 312 mln dollarga — yetkazish ushbu mexanizmlar orqali realistik maqsad hisoblanadi.

Uchinchidan, qaror mintaqaviy taqqoslama monitoring tizimini belgilaydi. Har yili O'rta Osiyo va xalqaro ESG ko'rsatkichlari bilan solishtirma hisobot tayyorlanishi O'zbekiston korxonalarini jadval ko'rsatkichlari bo'yicha raqobatga undaydi.

Shuni ham alohida ta'kidlash joizki, jadvaldan ko'rinib turibdiki, ESG ballari va yashil investitsiyalar o'rtasida kuchli ijobiy bog'liqlik mavjud: G bali 68 bo'lgan Polsha 1 243 mln dollar, G bali 41 bo'lgan O'zbekiston esa 124 mln dollar yashil investitsiya jalb qilgan. Bu esa O'zbekiston uchun korporativ boshqaruv sifatini oshirish, ya'ni G balini 41 dan 60 ga ko'tarish orqali yashil investitsiyalarni kamida 3 baravarga oshirish imkoniyati mavjudligini ko'rsatadi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda ESG asosidagi boshqaruv amaliyotlari barqaror biznes rivojlanishining hal qiluvchi omili bo'lib xizmat qilmoqda. Tadqiqot qamroviga kirgan 9 ta mamlakatdan Sharqiy Yevropa davlatlari — Polsha (1 876 ta ESG faol korxona, 1 243 mln dollar yashil investitsiya), Chexiya (1 312 ta, 978 mln dollar) va Ruminiya (943 ta, 687 mln dollar) — ESG tatbiqi bo'yicha lider o'rinlarni egallaydi. O'zbekiston hozirda 318 ta ESG faol korxona va 124 mln dollar yashil investitsiya bilan mintaqaviy o'rtacha darajada, lekin tez o'sish yo'lida turibdi. Tadqiqot shuni ham ko'rsatdiki, G (korporativ boshqaruv) komponenti investitsiya jalb qilish bilan eng kuchli bog'liq — G bali 10 ballga oshishi yashil investitsiyalarda o'rtacha 187 mln dollar qo'shimcha jalb qilishga imkon beradi.

Copyright © 2026 All rights reserved International Journal for Gospodarka i Innowacje This work licensed under a Creative Commons Attribution 4.0

Olingan tadqiqot natijalari va tahlillar asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

Birinchidan, O'zbekiston korxonalari uchun GRI (Global Reporting Initiative) va SASB standartlariga asoslangan milliy ESG hisobot ramkasini ishlab chiqish va 2026 yildan boshlab 100 dan ortiq xodimga ega korxonalar uchun majburiy qilish tavsiya etiladi — bu G balini 41 dan 55 ga ko'tarish imkonini beradi.

Ikkinchidan, O'zbekiston Milliy banki va xususiy banklar ESG mezonlarini kredit berish va investitsiya loyihalarini baholashning majburiy talabiga aylantirishi lozim. Bu Qozog'iston tajribasidan kelib chiqib, yashil investitsiyalar hajmini 124 mln dollardan 300 mln dollarga yetkazishga xizmat qiladi.

Uchinchidan, Vazirlar Mahkamasining 83-sonli qarori doirasida ESG ko'rsatkichlarini mintaqaviy rivojlanish dasturlariga integratsiya qilish zarur. Har bir viloyat bo'yicha ESG maqsadli ko'rsatkichlari belgilanishi va yillik monitoring amalga oshirilishi tavsiya etiladi.

To'rtinchidan, Polsha va Vyetnam tajribasidan kelib chiqib, O'zbekistonda ESG bo'yicha malakali mutaxassislar tayyorlash uchun oliy o'quv yurtlarida maxsus dasturlar va sertifikatlashtirish tizimi joriy etilishi maqsadga muvofiq.

References

[1]. Ioannou I., Serafeim G. What drives corporate social performance? The role of nation-level institutions // Journal of International Business Studies. — 2012. — Vol. 43, № 9. — P. 834–864.

[2]. Eccles R.G., Ioannou I., Serafeim G. The impact of corporate sustainability on organizational processes and performance // Management Science. — 2014. — Vol. 60, № 11. — P. 2835–2857.

[3]. Fazliddinova Z. Mintaqalarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini prognozlashtirishga metodologik yondashuvlar // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. — 2021. — № 3. — B. 45–53.

[4]. Lins K.V., Servaes H., Tamayo A. Social capital, trust, and firm performance: the value of corporate social responsibility during the financial crisis // The Journal of Finance. — 2017. — Vol. 72, № 4. — P. 1785–1824.

[5]. Giao Tran, Olisaeva A., Babich A., Tekeeva H. Economic models of transition to sustainable development: analysis of successful strategies in world practice // Reliability: Theory & Applications. — 2024. — Special Issue № 6 (81). — P. 131–142.

[6]. Bloomberg ESG Data. Emerging Markets ESG Performance Report 2024. — New York: Bloomberg Finance L.P., 2024. URL: https://www.bloomberg.com/professional/solution/esg-data/

[7]. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "2030-yilgacha bo'lgan davrda barqaror rivojlanish sohasidagi milliy maqsad va vazifalarni amalga oshirishni jadallashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 21.02.2022 yildagi 83-son qarori. URL: https://www.lex.uz/uz/docs/-5870397

[8]. International Finance Corporation (IFC). Emerging Markets ESG Investment Report: Trends and Opportunities 2024. — Washington D.C.: IFC, 2024. URL: https://www.ifc.org/esg

[9] A. Z. Izzatovna, “Finance in the Republic of Uzbekistan: Institutional Development Factors of Trade in the Market,” Online-Conferences Platform, pp. 407–416, 2023.

[10] A. Z. Izzatovna, “Essence, Content and Principles of Hotel Business Development,” Berlin Studies

Copyright © 2026 All rights reserved International Journal for Gospodarka i Innowacje This work licensed under a Creative Commons Attribution 4.0

Transnational Journal of Science and Humanities, vol. 1, no. 1.1, 2021.

[11] Z. Abdullayeva, “Ethymology of New Pedagogical Technologies and Technological Terms in Language Teaching,” Konferensii, 2021.

[12] Z. Abdullayeva, “Hotel Clustering as an Effective Form of Management in the Hotel Business,” Actual Problems of Humanities and Social Sciences, vol. 3, no. S/3, pp. 100–106, 2023.

[13] A. Z. Izzatovna, “Factors for Improving the Organization of Trade at the Enterprise,” The Role of Technical Sciences in IV Industrial Civilization: International Scientific and Practical Conference (UK), vol. 3, pp. 148–157, 2023.

[14] A. Z. Izzatovna, “Tourism as a Means of Sustainable Development and Poverty Reduction in Samarkand Region,” Gospodarka i Innowacje, vol. 41, pp. 363–373, 2023.

[15] A. Z. Izzatovna, “Solutions to Problems at the Stage of the Development of E-Commerce,” European Journal of Business Startups and Open Society, vol. 3, no. 11, pp. 46–56, 2023.

Copyright © 2026 All rights reserved International Journal for Gospodarka i Innowacje This work licensed under a Creative Commons Attribution 4.0